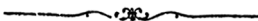

Antziñako gertaerak.¹

Primus circumdedisti me.

I.

San Anton egun batean jeisten ziran meza entzun ondoren San Anton-en izen ori bera zuen eleizachotik Getariyara jende-pilla asko.

Ayen artean zetozen bost edo sei itsas-gizon. Oetako bat—gaztea oraindik, bada etzituen ogeitamar urte izango—besteai gauza aundien batzuek esaten ari zan. Guztiak aditzen zioten arreta aundiarekin, baña etziran nonbait denak iritzi batekoak, bada noizean beñ zarrenak burua mugitzen zuten alde batetik bestera, esanaz bezela: ori ez da orrela izango, ez, eziñ liteke iñolako moduz ere.

¿Nor ziran gizon ayek, eta zér zan berak esaten zutena? ¿Nor ziran?... Baten izena badakigu, besterenik ez; baña izen ori bakarrik da aski denborarekin mundu guztian euskaldunen omenak zabaltzeko. Izen ori da itzegiten ari zanarena. ¿Nór ote zan, bada, itzegiten ari zan gizon gazte ori? Ori zan Juan Sebastian Elkano, Chomiñ Elkano ta Kataliñ Puerto-koaren semea. Aurtatik aditzera eman zuen itsasorako zuen griña arrigarria. Chiki-chikitatik ikusten zan chalupachoetan errian ziran mutill gazterik bikañenai arraunean jokatzen. Etzuen izurik ezagutzen—ala zioten berarekin itsasoan ibilli ziran guztiak,—eta añ alai arkitzen zan aizea lagun zuela, ontzia, itsasoaren gañean irrištaka bezela ariñ zijoanean, nola aizea, bisutsa, itsa-

(1) Leyenda premiada con un ramo de laurel de plata en los Juegos florales celebrados en esta Ciudad en 1888. (Véase pág. 567 del tomo XIX.)

soa ta dénak bere kontra jaikitzen ziranean eta itsasoaren afarrak bus-tirik, eta bisuts-artean eziñ ezer ikusirik, eta aizearen indarrarekin ontzi-makillak bera erori bearrean karraskots izugarriak egiten zituztela, biotzik bulardetsu ta gogorrenak ere bildurtzen ziran ekaitz ikaragarrietan.

Len esan degun San Anton egunean esaten zien, berarekin zetozenai zér berri arrigarriak aditzen ziran urte ayetan. Au zan, milla bosteun eta seigarren urtean.

Esaten zien, nola itsaso zabal orrez aronztik arkitu ziran len iñork ezagutzen etzituen lur berriak, añ ederrak, añ aberatsak eta añ arrigarriak, non ara joaten ziran guztiak gelditzen ziran zér esan etzekitela. Esaten zien nola urtetik urtera, illetik illera, ta egunetik egunera, arkitzen ziran lurbira aundiak, batzuek itsasoa beziñ zabal eta berdiñak; besteak, Zerua jotzeko moduan jaikitzen ziran mendi aundiz estalduak. Esaten zien nola mendi oetako askotatik ateratzen zan sua izugarrizko indarrean, aitz-tarte batetik iturri bat ateratzen dan eran; eta nola ibai topatu berri batzuek ziran añ zabalak eta aundiak, non ibaiertz batetik etzan ikusten bestea.

Añ gauza arrigarriak aditzean, gizon zar aetako batek, buruari eragiñaz, esan zion:

—¿Zuk zerorrek ikusi dituzu gauza oek guziak?

—Ez—eranzun zion Sebastianek—baña ikusi banitu bezela. Joan dan urtean Sebillan egondu nitzan, an urruti ayetan izantako askorekin, eta ayek esan zizkidaten gauza oyek denak. Eta ez esan emen, Sebillatarrak asmatutako burutazioak dirala oek. Neri gauz oyek esan zizkidatenean artean, Sebillakoak baño beste aldeetakoak geiago ziran. Orra bizkaitarrak, itz guchiko gizonak, gauzak diran baño geiago esango ez dituztenak; bada len esan ditudanak aditu nizkienetako bat, bizkaitarra zan: *Zamudio* zeritzaiona, itsas-gizon gogorra, makiña bat perilletan bere burua ikusia, batez ere, beste iñor baño len oraiñ amalau urte Kristobal Kolon izendatzen zan gizon aundiarekin lur berri oyen billa joan zanean.

—Alferrik ari zera, Sebastian; zu gaztea zera, eta gazteak, gauzik arrigarrienak ere, chit erraz sinisten dituzute. Nik ere zerbait ikusi det; argatik daukat buruko illea itsas-afarra baño zuriago; nik, ere, nere denboran makiña bat ibilli egin det, ez beti Kantauriako itsasoan, bada Kantauriako itsasotik kanpora joan bear da, gu joaten giñan bezela, baletara joateko, baña sekula ez det elurra, jela

ta otza baizik arkitu urruti oyetan, ez zuk esaten dezun bezelako gauzarik. ¡A, Sebastian, Sebastian! ¿Zuk ez aldakizu zér esaten duten Motrikuarrak? Urrutiko inchaurrek amalau, bertara joan ta lau.

—Ezta ori kontua, eranzun zion Sebastianek; neronek ikusi ditut an urrutietatik ekarritako choriak. ¡Zeñen politak! ¡Zeñen ikusgarriak! ¿Ez al-dezu beñere begiratu, or azpiko aitz oyetan bagak austean zenbat kolorez apaintzen dituen eguzkiak? Bada alakoše modukoak dira egazti oriek. Urrea ta zillarra izan bear du berriz ¡nork daki zeñen ugari! Ontzi osoak, eta ez edozein moduzko ontzi kaškarrak, baizik ontzi aundiak, datoz urrez eta zillarrez bete-beteak. ¡Ango landare, ango arbola, ango lore, ango frutak!

—Gizona, gizona: ez nuen uste orrenbesteraño galdu zendutela burua gaurko eguneko gazteak. Gure denboran, ere, baziran gizon bikañak, ez zuek baño batere eskasagoak, baña ez genuen sekula orrelako konturik entzun. Orain arkitu diran lur berri oyek izango dira guchi gora bera, oen modukoak: an ere, chakurrak oñtsik ibiliko dira noski.

—Bada urte asko baño len jakingo det nere begiak in ikusita, zér nolakoak diran lur ayek.

—¿Zér, ara joateko ustean zabilta?

—Bai, uste artan nago: joan dan urtean Arjel-ko itsaslapur baztuen eskuetan erori bearrean nevillela, agindu nion Ama Birjiña Iziar-koari, bere eliza santuan meza bat entzungo nuela, perill izugarri artatik libratzen baninduen, eta artara batik-bat etorri naiz. Baña beste egiteko bat ere ekarri det: nere guraso ta senideai agur egitea, zergatik ez dakit noiz itzuliko naizen Getariyara. Emendik Sebillara noa, bi edo iru egun barru; gero, ¡Jaungoikoak daki nora!

—Lagun dakizula Gurutze Santuak—esan zioten lagun guztiak— eta ontan irichi ziran errira, ta bakoitza bere echera bazkaltzera joan zan.

.

II.

Milla ta bosteun ta ogeitabigarren urteko Abuztuaren zortzia da. Sebillako kayetik, Ama Birjiña Garaipenekoa ta Ama Birjiña Anziñakoa agurtzera, dijoaz emezortzi gizon oñtsik, eskuan kandela irazeki bana dutela. Denak daude arpegi-zimurtuak, makurtuak, gaišo

baleude bezela. Sebillako jende guztia, ala aundizkiak, nola langilleak, berai begira, arriturik daude.

¿Nor dira oyek? Oyek dira *Victoria* izena duen ontzian mundu guztia inguratu dutenak iya iru urteren buruan, Elkano getariarra buru dutela. Oyek dira, Barramedatik atera ziran bost ontzietan zi-joazen gizonetatik bizirik gelditu diran bakarrak. Oyek dira, mundua mundu dan ezkeru, oraindik inork egin ez duen bezelako azaiña miragarria egin dutenak. Oyek dira, ontzi kaškar, ondo konpondu gabekoetan itsaso inork ezagutu gabeak igaro dituztenak; Españiaren izena eta bere bandera ederra zabaldurik, amalau milla legua ibilli diranak, beren Españiatik azkena atera ziran ezkeru. Oyek dira makiña bat gauzaren berri dakarten gizonak. Oyek ikusi dira milla ta milla perilletan: gudatu dute itsaso aserretuarekin; gudatu dute aize gogor-rarekin; gudatu dute piztiak baño odolgirodiagoak diran gizonakin; baña ez itsaso aserretuak, ez aize gogorrak, ez chimistak, ez turmoiak, ez gizon odolgiroak dira oyek izutzeko aski. Orregatik ongi merezia, eziñ obeto irabazia dute, gaur Sebillan egiten dioten ongietorria; ongi irabaziak, mundua mundu dan arte oyentzat izango diran alabantzak. Baña oek guztiak ainbat merezi badute ¿zenbat ez du mereziko beren buruak? Orrek, guztiak indargabetu ziranean, bere alaitasunarekin, bere biotz aundiarekin, guztiak pizkortu zituen. Orrek mendera zituen nagusien kontra alcha nai zutenak. Orrek... baña ¿nork esan bear bezela orrek egin duen guzia?

Begira, nola dijoan Sebillatik Balladolid-a, Españiako Errege ta Goiagintari Karlos-engana. An daramazki urrutietatik ekarrirako gizonak, eta ango erregetzakoak Españiakoari eskeintzen diozkaten doaiak. Erregeak egiten dio ongietorri chit ona, ematen diozka onore aundiak, eta erregutzen dio, berriz ere, mundua inguratzeko ontzitalde bat prestatu dezala. Orduan ematen dio eskutarmatzat mundua, itz oekin: *Primus circumdedisti me.*

Erregea ikusita, ¿nora dijoa Elkano? Bere errichora, bere ama zar maitea laztantzera, bere senideak ikustera, bere chikitako adiskideekin itzegitera. Badijoa, ta an bere errian ikusten du denbora bateko agurechoa, urtez geitua, baña indarrez gichitua, eziñ ibilli dan moduan; ta esaten dio: ¿gegiak edo gezurrak ote dira nik oraiñ amasei urte esaten nituen gauzak? Makiña bat bazter ikusi det arrazkeru; makiña bat estutasunetan nere burua ikusi det; baña biotza beti sendo.

—Bai, eranzun zion doi-doi agure gizañoak.—Badakit, Sebastian, zér egin dezun. Badakit mundu guztia inguratu dezula. ¡Jainkoak bedeinka zaitzala!

—Ez det ori esaten, ezpada nola berorrek etzuen sinistu nai len zér nolako gauza eder arrigarriak diran urrutiko alde ayetan, bere begiz ikusi ditzan ekarri dizkat onako gauzacho oek.

—Milla esker, Sebastian. ¡Berriz ta berriz ere, Jaungoikoak bedeinka zaitzala! Zuk mundua inguratu dezu; baña nik laster ori baño geiago egin bear det: mundua utzi.

.

III.

Lau urte igaro dira azkena aipatzen diran gauzak gertatu ziran ezker.

Sebastian Elkano atera da bigarren aldiz mundua igarotzeko us-tean. Lagun asko daramazki; beren artean badijoaz, ez dago esan be-rririk, Euskaldun bat baño geiago. Or dijoaz Andrés Urdaneta, Karki-zano, Areizaga, ta beste geiago. Ibilli dira chit gaizki, aitz gogorren ondoan ontziak autsi bearrean; aizeak eta ekaitzak eraman ditu orain-dik inñor irichi ez dan tokietara; ikusi dute datozen denboretan *Cabo de Hornos* izendatuko dan lurmuturra; Magallanes aundiak arkitu zuen bidetik igaro dira; sartu dira *itsaso paketsuan*;¹ eta orra non, saminta-sunak bukatu eta atsegiñak asi bear zutela dirudienean, Elkanok eza-gutzen duen bere azkena badatorrela; eta kristau on bat bezela pre-saturik, iltzen da milla bosteun ta ogei ta seigarren urteko Abuztua-ren lauan itsasoaren erdian.

Gizon aundiaren gorputza itsaspean obiratu zan. ¡Non arkitu lu-rréan arentzat diña zan tokirik! Bizi guztia igaro zuen itsasoko zabal-tasunean. Gora begira, ta zeru neurrigabea; begira bera, naiz eskuira, naiz ezkerrera, naiz aurrera, naiz atzera, eta alde denetan itsasoa, aunditasuna eta neurrigabetasuna agertzen dituela. Baña alaz guziaz ere, aunditasun oek guztiak baño aundiagoa da gizon aren anima, bada guztien gañetik igarotzen da.

.

(1) El Mar Pacífico.

Elkano-ren illberria irichi zanean Getariyara, egin zitzayon illfunzio edo eleizkizun otsandikoa. Eta jorra non! aren izenean illezkillak ari dirala, iltzen dan orain baño len aipatu degun agurechoa.

Ala, Elkano-ren ill-funzioaren ondoren, izandu zan berarekin beñ baño geiago disida edo ezdabaidan jarduntako agurechoarena.

· · · · ·
 ¡O nere Euskal-erri maitea! ¡Alferrik zure gañ etorriko dira doakabe guztiak; alferrik itsasoak bere aserrean zeatu naiko ditu zure arkaitzak, eta zure mendi-gañak estaldurik, laño beltzak jarri naiko dute zure ta eguzkiaren artean! ¡Kondaira or dago, joan diranai, bizi diranai, eta oraindik jayotzeko daudenai agertzeko zu nor zeran! Ark esango du nolako aunditasuna ipiñi dezun zure semeen biotzetan; ark esango du zure izenak mundu guztia inguratu duela; ark esango du zure seme batek bakarrik aditu duela lur guztiaren aotik: *Primus circumdedisti me*.

¡Bedeinkatua, milla bider bedeinkatua, nere erri kutun paregabea! ¡Zu zera gure kabia, zu gure seaska, zu gure esperantza, zu gure poza, izan zaite zu ere gure obia! Zu ezpazera, ez dago lurrean euskaldunaren gorputzarentzat diña izan liteken obirik, eta billatu bear du, Elkanoren modura, itsasoa obitzat... Baña ¡ez! Zuk gordeko gaituzu zere mendi ederren artean; zure iturrietako ur garbiarekin illko degu gure egarria; eta, iñoiz edo berriz, tristurak menderatzen bagaitu, laister alaituko gera, zure semeak zér diran pensatzean, eta zuri aditzean

«Ez naiz ihartu, ez ihartuko, segur dut bizia,
 Ezpadautet azpian zelaitzen mendia.»¹

KARMELO ECHEGARAY-KOAK.

(1) Saratar baten moldaera batetik artua.